

LANDBOUW BASIS VOOR ONTWIKKELING

DOOR IR. G.J.M. BRAKS, VOORZITTER VAN DE EERSTE KAMER DER STATEN-GENERAAL
LIM A PO INSTIUUT, WOENSDAG 14 MEI 2003

Dames en heren,

Suriname heeft me aangenaam getroffen. Niet alleen die deken van warmte toen ik de vliegtuigtrap opstapte, maar vooral het verrassende gevoel van herkenning en verbondenheid. Al tijdens mijn studie aan de Landbouwuniversiteit eind vijftiger/begin zestiger jaren viel me het grote aantal studenten uit Suriname op. Er was een heel goede verstandhouding.

Suriname en Nederland hebben iets ... iets met elkaar en iets met landbouw.

U weet waarschijnlijk dat mijn werkzame leven voor een groot deel in het teken van de landbouw heeft gestaan. Ik ben geboren in een groot gezin op een kleine boerderij in het zuidoosten van Nederland, heb tijdens een baantje bij de landbouwvoorlichting Staatsexamen HBS gedaan en daarna mijn ingenieursdiploma in Wageningen gehaald om vervolgens o.a. 10 jaar als Landbouwattaché voor Nederland in Brussel te werken. Pas daarna ben ik de politiek in gegaan en mocht ik 10 jaar functioneren als Minister van Landbouw in vier Kabinetten, van 1980 – 1990.

Het Europese landbouwbeleid heb ik dus van zeer nabij zien en helpen ontwikkelen. Daarom ben ik mij ook bewust van de beperkingen en van de nadelen van dit beleid, dat immers te veel gestoeld is op politieke compromissen. Eén van de hoofdproblemen was dat de gemeenschappelijke prijzen en soms ook de producteisen op een te hoog niveau werden overeengekomen, om niet-tarifaire belemmeringen in te bouwen. Dit gaf de nodige problemen voor landen die naar ons wilden exporteren of voor landen die hun markten verstoord zagen worden door deze soms gesubsidieerde export, waardoor zij niet in de gelegenheid kwamen zelf in de landbouw te investeren.

Ik spreek voor een deel in de verleden tijd, maar ook nu bij een zich ontwikkelende wereldmarkt is dit voor landen als Suriname nog vaak een probleem; overigens niet alleen door de EU, ook de VS kunnen er wat van als het gaat om de bescherming van hun eigen zwakke sectoren. Voor Nederland met haar efficiënte landbouw was de vrije toegang tot de interne Europese markt gewoon een zegen, waar we enorm profijt van gehad hebben en nog steeds hebben. Met name onze agrarische export groeide in die periode spectaculair. Al jaren nemen wij, na de VS en Frankrijk, de derde plaats in de rij van grootste agrarische exportlanden ter wereld in, hetgeen mogelijk werd door de kwaliteit van de mensen die in de agrarische sector werken en ondernemen en dankzij onze gunstige geografische ligging temidden van grote welvarende consumptiecentra.

Als ik over landbouw en landbouwpolitiek spreek, plaats ik één en ander echter altijd graag eerst in historisch perspectief. Een dergelijke meer wetenschappelijke benadering past ook in deze omgeving. Ik neem U eerst mee naar de oudheid om vervolgens via Nederland en het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid van de EU te eindigen met een beschouwing over de huidige globalisering en de positie van Suriname. Uiteindelijk wil ik samen met U komen tot een discussie over de kern van een goede landbouwpolitiek in een concurrerende wereldmarkt.

Dames en heren,

Tegenwoordig wordt algemeen aanvaard dat de moderne mensheid zich ontwikkeld heeft vanuit het gebied waar President Bush op dit moment bijzondere belangstelling voor heeft en waarvan het huidige Irak een belangrijk deel uitmaakt. In het zeer vruchtbare gebied tussen de rivieren de Eufraat en de Tigris ontstond ongeveer 8500 voor onze jaartelling de eerste georganiseerde landbouw. Deze streek is ook wel aangeduid als Mesopotamië, het Hof van Eden en het Paradijs.

Voordat de landbouw zich echter in dit gebied ontwikkelde overleefde de mens door het vergaren van voedsel door de jacht en het verzamelen van planten. De mannen hielden zich vooral bezig

met de jacht en het vissen en de vrouwen en kinderen met het verzamelen van planten, zaden en vruchten. Kenmerkend is dat iedereen, de gehele bevolking, hierbij betrokken was. Maar er was grote onzekerheid. De natuur is ongewis en een oogst wordt steeds bedreigd door allerlei ziekten en plagen. De voedselvoorziening was dus geenszins veilig en verzekerd, hetgeen leidde tot grote oogst-dankfeesten bij een goede oogst. Ik heb vernomen dat in delen van het Surinaamse binnenland dergelijke patronen nog steeds bestaan. Voor andere activiteiten dan zorgen voor je eten blijft daarbij weinig tijd over, zodat methoden en technieken nauwelijks verbeterd worden en de ontwikkeling van de samenleving stagneert.

In Mesopotamië was men, geholpen door natuurlijke voordelen, overgegaan tot het meer systematisch verzamelen van zaden en het houden van dieren. Van het oogsten in de natuur ging men over tot het produceren in de natuur. De landbouw ontstond. Irrigatiesystemen werden ontworpen en door selectie en goede verzorging werd de oogstzekerheid veel groter en de productie zo overvloedig dat niet iedereen zich meer bezig behoeft te houden met de landbouw. Dit is een belangrijk moment in de geschiedenis, want naast boeren en jagers ontstaan op dit moment kasten van wetenschappers, bestuurders en soldaten. En u weet het, de kaste van bestuurders of politici richt zich doorgaans op vergroting van hun macht. Het klinkt cynisch, maar het is niet anders. De wetenschappers dragen er ondermeer toe bij dat de landbouwmethoden verder verbeteren en dat het leger efficiënter wordt. De landbouw staat dus aan de wortel van politieke expansie.

Volkeren waarbij iedereen druk is met de voedselvoorziening vormen een gemakkelijke prooi voor landen met een gestructureerde voedselproductie en die in staat zijn politici en soldaten te onderhouden. Vanuit Mesopotamië is de ontwikkeling van de landbouw en daarmee die van de mensheid eerst oostwaarts gegaan. De agrarische ontwikkeling verspreidt zich namelijk vanwege klimatologische omstandigheden vooral langs de breedtegraden en niet langs de lengtegraden. Zo is de wijnstok gegaan van Griekenland naar Portugal en niet van Italië naar Zweden. Van Mesopotamië breidde de landbouw zich uit naar het grote rijk van India en daarna naar China. De agrarische ontwikkeling was duidelijk randvoorwaarde voor de ontwikkeling van de superieure culturen die deze wereldrijken kenmerken. Westwaarts culmineerde de expansie in het Romeinse Rijk waaruit de Europese en Noord Amerikaanse cultuur voortgekomen zijn.

Het tempo van agrarische ontwikkeling is in laatste instantie ook de verklaring van het harde gegeven dat Europa de nieuwe wereld veroverde en niet andersom.

Het blijft altijd weer verbazend dat de ontwikkeling van een agrarische sector van zo grote invloed kan zijn op de ontwikkeling van een beschaving of van een land. Het historisch gezien recente economische succes van de landbouw in Europa wordt met name bepaald door 2 factoren; aandacht voor kwaliteit en een lage kostprijs.

Nederland heeft bij die ontwikkeling noodgedwongen een belangrijke rol gespeeld. Eind 19e eeuw kenden wij in Europa een ernstige landbouwcrisis, die als gevolg van de industriële revolutie tot ernstige verpaupering van het platteland leidde. De oorzaak zat in de wens van de industrie voor de industriearbeiders over een goedkoop voedselpakket te beschikken, hetgeen mogelijk werd door overzeese aanvoer van met name granen uit de VS, vlees uit Argentinië en wol uit Australië. De boeren hadden geen weerwoord, landbouwbeleid was er niet, een Ministerie van Landbouw evenmin. De boeren riepen om protectie, maar de overheid ging er niet direct op in. Wel werd er een Staatscommissie in het leven geroepen, die de taak had de situatie in kaart te brengen en aanbevelingen te doen. Het advies was verrassend. Niet isoleren door protectie, maar net als in de industrie: investeren in kennis en in saamhorigheid om je eigen concurrentiepositie te versterken.

Onderwijs, voorlichting en onderzoek, het ovo-drieluik, werden de belangrijkste instrumenten van landbouwpolitiek, naast verbetering van infrastructuur bijvoorbeeld door ruilverkavelingen en ontginningen, inpolderingen om de productie efficiënt te maken. Daarnaast werd de saamhorigheid vormgegeven door gezamenlijke activiteiten en de oprichting van landbouwcoöperaties. Niet alleen om sterker te staan op de markt, ook met betrekking tot kredietverlening (Rabo) en verzekeringen. Het principe van dit beleid is de hele vorige eeuw vastgehouden. Het staat bekend als het

Nederlandse landbouwmodel en is internationaal gevreesd vanwege zijn concurrentiekracht die goed uitgebuit werd door de kansen die de Europese Gemeenschap met haar intern vrij handelsverkeer en gemeenschappelijke financiering bood. Nederland groeide met zijn miljardenexport uit tot een agrarische wereldmacht.

De landbouw wordt beschouwd als een normale economische activiteit waarin de drie productiefactoren grond, kapitaal en arbeid aangewend worden om voedsel en genotsmiddelen (bloemen) voort te brengen waaraan de maatschappij behoefte heeft. De consument stelt hoge eisen. Met kwaliteit bedoel ik dan ook de eisen die de markt stelt aan het agrarische product en tegenwoordig betekent kwaliteit naast smaak, uiterlijk en verpakking, ook veilig en duurzaam geproduceerd voedsel, waarbij gewaarborgd moet worden dat milieu, natuur en welzijn bij de productie goed in acht genomen zijn.

Maar binnen de Europese Unie liep het systeem vast door overproductie en aantasting van het milieu en de natuur, met als gevolg grote noodzakelijke ingrepen in tachtiger jaren, gericht op:

- a. productiebeheersing in plaats van groei,
- b. duurzaam produceren met minder technische hulpmiddelen als mineralen, bestrijdingsmiddelen en energie.
- c. verzekeren van voedselveiligheid.

Deze doelstellingen zijn voor een goed deel verwezenlijkt en de markt is inmiddels gekanteld van aanbod- naar vraaggericht.

De onderlinge solidariteit blijft een zeer cruciale factor. Daarvoor werden boeren door opkopers tegen elkaar uitgespeeld waardoor hun inkomen gemarginaliseerd werd. Gezamenlijke inkoop en afzet zorgt immers voor hogere marges voor de boeren. Het accent verschuift momenteel overigens meer van horizontale samenwerking naar verticale samenwerking in productketens, van grond tot mond.

Ik heb dezer dagen persoonlijk kennisgenomen van Suriname. Suriname heeft een enorme potentie, maar hoe krijgt dat vorm. De Surinaamse agrarische sector heeft helaas niet zo'n grote afzetmarkt als de Europese Unie tot haar beschikking. De interne markt is klein, maar internationaal biedt het Caraïbisch gebied via de CARICOM in toenemende mate kansen, mede in het licht van de verdergaande liberalisering en globalisering in de wereld. En je moet doen waar je goed in bent.

Ik hoorde laatst iemand praten over Suriname als fruitmand van de Caribbean, wellicht een wenkend perspectief. Maar de lage wereldmarktprijzen en de toenemende kwaliteitseisen op wereldhandelsgebied zijn nog forse drempels voor export uit Suriname. Toch liggen er mijns inziens uitstekende kansen voor landbouw en visserij in Suriname. Belangrijk is het besef dat landbouw en visserij weliswaar economische sectoren zijn, maar reproductief. Hout, bauxiet, goud en olie worden slechts eenmalig geoogst, de hoeveelheden nemen af en de revenuen komen bovendien slechts kleine groepen ten goede.

De agrarische sector daarentegen raakt het eten en inkomen van een groot deel van de Surinaamse bevolking en kan, wanneer op concurrerende duurzame wijze gewerkt wordt, altijd blijven produceren.

Ook genereert de agrarische sector veel afgeleide werkgelegenheid bij toelevering, verwerking en afzet en bestrijdt daarmee veel beter armoede en inkomensongelijkheid.

Op lange termijn hebben wij te maken met een toenemende vraag naar voedsel; deels door de immer stijgende wereldbevolking en deels vanwege een hogere consumptie van meer luxueuze producten en dierlijke eiwitten door welvaartsstijging, hopelijk voor brede lagen van de bevolking.

Aan één kant bestaan er dus risico's voor de Surinaamse landbouw, maar aan de andere kant zijn er duidelijk mogelijkheden. Grond is er voldoende, alhoewel niet altijd voldoende toegankelijk. Kapitaal is duur en schaars. Arbeid is beschikbaar en relatief goedkoop, maar de kwaliteit is niet altijd op peil. Daar moet aan gewerkt worden.

In de westerse wereld en ook in Nederland houdt de overheid zich niet bezig met de produktie en afzet van landbouwprodukten. Dat doet het particuliere initiatief en met verve. De overheid zorgt voor de randvoorwaarden.

Ik heb begrepen dat Suriname zich aan het bezinnen is op de rol die de overheid moet spelen bij de ontwikkeling van de agrarische sector. Er tekent zich hier ook een ontwikkeling af van een overheid die intensief betrokken is in de productie naar een overheid die zorgt voor noodzakelijke randvoorwaarden en stimulansen voor ondernemers in de landbouw. Discussies zijn gaande over privatisering en rationalisering van agrarische staatsbedrijven. Het lijkt mij overigens verstandig dat hier zorgvuldig mee wordt omgegaan en ik begrijp dat inmiddels de eerste concrete stappen zijn gezet. In het verleden heeft een aantal van deze staatsbedrijven een goede voorbeeldfunctie gehad voor de landbouw in Suriname. Ook hebben wij in de landbouweconomie door schade en schande geleerd dat de mooie theorie van een gehele vrijhandel voor de landbouw niet altijd wenselijk is.

Er wordt immers in de natuur geproduceerd met een ongewisse uitkomst en grote fluktuaties. Daarom is de markt ongewis, hetgeen investeringen riskant maken. Soms blijven ze achterwege, met name in ontwikkelingslanden, waardoor er geen goede productiesystemen op gang komen. Landbouw en visserij staan wel in voor economische activiteiten, maar kunnen alleen goed floreren als de overheid zorgt voor stabiliserende mechanismen.

De kunst van een evenwichtig landbouwbeleid is de markt haar werking te laten doen zonder dat de sociale en economische nadelen van vrije prijzen te groot worden.

Zo kan het bijvoorbeeld voor Suriname wenselijk zijn, binnen de mogelijkheden van mondiale afspraken in WTO en CARICOM verband, in een beginfase de bescherming aan de grens op een zeker niveau te brengen. Dit is onlangs bijvoorbeeld voor de import van kippenvlees ook gebeurd. De starters wordt dan de gelegenheid geboden kinderziektes te overwinnen. Het gevaar is wel dat de ervaring leert dat tarieven gemakkelijker stijgen dan dalen. Bij al deze technische perikelen kan lering getrokken worden uit de opgedane ervaring in de EU.

Het verheugt mij dan ook bijzonder dat het Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij een reeds jarenlange samenwerking heeft met mijn oude Ministerie, dat van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in Nederland. Beide landen hebben duidelijke voordelen van deze samenwerking. Nederland heeft haar wetenschappelijke kennis van tropische land- en bosbouw geleidelijk zien weg eroderen en heeft ook baat hebben bij intensievere samenwerking met Suriname. Suriname op haar beurt heeft belang bij de Nederlandse handelspositie in de EU en in de rest van de wereld. Ook kan Suriname haar voordeel doen door fouten die wij in het landbouwbeleid gemaakt hebben, te vermijden en een wederzijds belang vormt altijd de meest stabiele basis voor langdurige samenwerking.

Terug naar mijn afkomst: Noord-Brabant was bepaald niet de meest voortvarende provincie: veel kleine bedrijfjes met grote gezinnen. Inmiddels is de landbouw uitgegroeid tot modern bedrijven met veel export. Er wordt geld gegenereerd voor verdere investeringen; ook buiten de landbouw. Nu is Noord-Brabant de meest geïndustrialiseerde provincie.

Concluderend: Landbouw is een belangrijke reproductieve sector in Suriname en kan uitdrukkelijk bijdragen aan de verdere sociaal-economische ontwikkeling van Suriname.

Belangrijke randvoorwaarden daarvoor zijn:

1. Investeren in de ontwikkeling van mensen door stimulering van onderzoek, onderwijs en training.
2. Stimulering van de private sector als drijvende kracht van economische ontwikkeling, met de nadruk op het realiseren van toegevoegde waarde, ook het zoeken van niches in de markt, is van belang.
3. Herstructurering van de publieke sector met een verschuiving naar het voeren van randvoorwaardelijk beleid.

Dames en heren,

In Nederland luidt het spreekwoord dat je gras niet kunt laten groeien door aan de halmen te trekken. Mijn ervaring is dat je het echter wel kunt laten groeien door voldoende zorg, aandacht en geduld. Ik heb de stellige indruk dat de Surinaamse overheid meer en meer aandacht krijgt voor de enige echt reproductieve sector in Suriname en een weg is ingeslagen die leidt tot verdere ontwikkeling van de landbouw.

Surinamers, ik wens u een ondernemende landbouwsector toe, voor de verdere ontwikkeling van de hele Surinaamse samenleving.